

Sygn. akt IV CSK 390/16

POSTANOWIENIE

Dnia 30 maja 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Maria Szulc

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku E.B.

przy uczestnictwie [...]

o wpis,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 30 maja 2017 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania F. B.

od postanowienia Sądu Okręgowego w [...]

z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. akt XVI Ca .../15,

1) oddała skargę kasacyjną,

2) zasądza od uczestnika F. B. na rzecz wnioskodawczyni kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Podłożem sprawy jest postępowanie zabezpieczające związane z procesem o zachówek.

Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 29 lipca 2011 r., zmienionym postanowieniem Sądu Apelacyjnego z dnia 29 listopada 2011 r., udzielił F.B. na objętej księgą wieczystą nr [...] nieruchomości E.B. zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej w kwocie 325.000 zł. Hipoteka w tej wysokości została wpisana do księgi wieczystej (hipoteka nr 5). Postanowieniem z dnia 10 września 2014 r. Sąd Okręgowy stwierdził upadek tego zabezpieczenia w zakresie kwoty 212.718,01 zł. Referendarz sądowy na wniosek E.B., opierając się na postanowieniu Sądu Okręgowego z dnia 10 września 2014 r. stwierdzającym upadek zabezpieczenia w zakresie kwoty 212.718, 01 zł, postanowieniem z dnia 29 października 2014 r. dokonał w księdze wieczystej nieruchomości E. B. wpisu zmiany wysokości hipoteki przymusowej ustanowionej na rzecz F.B., z kwoty 325.000 zł na kwotę 112.281,99 zł (325.000 zł - 212.718, 01 zł = 112.281,99 zł). Podstawę prawną postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 10 września 2014 r. stanowił art. 754¹ § 1 k.p.c. w związku z prawomocnym uwzględnieniem zabezpieczonego roszczenia F.B. w części, co do sumy 212.718, 01 zł, i upływem terminu określonego w tym przepisie.

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 4 lutego 2014 r. utrzymał w mocy wpis dokonany przez referendarza.

Postanowieniem z dnia 9 lipca 2015 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację F.B. od postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 4 lutego 2015 r. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia wyjaśnił, że konieczną i zarazem wystarczającą przesłanką wpisu obniżenia wysokości hipoteki przymusowej ustanowionej na rzecz F.B. było – tak jak przyjął Sąd Rejonowy – postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 10 września 2014 r., stwierdzające upadek udzielonego F.B. zabezpieczenia w zakresie kwoty 212.718, 01 zł. Wydanie postanowienia o upadku zabezpieczenia z przyczyny określonej w art. 754¹ § 1 k.p.c. przewiduje art. 754¹ § 3 k.p.c. Postanowienie takie ma charakter deklaratoryjny, gdyż upadek zabezpieczenia z przyczyny określonej w art. 754¹ § 1 k.p.c. następuje *ex lege*. Jednakże choć upadek zabezpieczenia z przyczyny określonej w art. 754¹ § 1 k.p.c. następuje *ex lege*, wydanie postanowienia stwierdzającego upadek zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej jest,

w świetle art. 626⁸ § 2 k.p.c., konieczne do dokonania w księdze wieczystej wpisu wykreślenia hipoteki lub – tak jak w niniejszej sprawie – obniżenia wysokości hipoteki.

W skardze kasacyjnej uczestnik postępowania F.B. zarzucił postanowieniu Sądu Okręgowego z dnia 9 lipca 2015 r. naruszenie art. 68 ust. 2 i art. 69 u.k.w.h. w związku z art. 754¹ § 1 k.p.c. przez błędne uznanie, że upadek hipoteki przymusowej w zakresie obejmującym część zabezpieczonego roszczenia stanowi podstawę do wpisu w księdze wieczystej odpowiedniego zmniejszenia sumy hipoteki. W ocenie skarżącego, sądy obu instancji bezpodstawnie utożsały sumę hipoteki z wysokością zabezpieczonego roszczenia. Zdaniem skarżącego, postanowienie sądu o upadku zabezpieczenia roszczenia w określonej części nie może stanowić podstawy wpisu w księdze wieczystej zmniejszenia sumy hipoteki do określonej wysokości, gdyż właściwym dokumentem mogącym być podstawą takiego wpisu jest orzeczenie o zmianie zabezpieczenia wydane zgodnie z art. 742 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Do obciążenia nieruchomości E.B. hipoteką przymusową w kwocie 325.000 zł na rzecz F.B. doszło w wykonaniu postanowienia sądu o udzieleniu F.B. zabezpieczenia, dochodzonego przez niego od E.B. roszczenia pieniężnego, przez obciążenie nieruchomości E.B. hipoteką przymusową we wskazanej kwocie (art. 747 pkt 2 k.p.c. i art. 110 pkt 1 u.k.w.h.), tj. przez wpisanie na wniosek F.B. tej hipoteki do księgi wieczystej (art. 67 u.k.w.h.) po zaopatrzeniu wymienionego postanowienia sądu wzmianką o wykonalności (art. 743 § 2 k.p.c.). Hipoteka ta po dokonaniu wpisu powstała z chwilą złożenia wniosku o wpis (art. 29 u.k.w.h. w związku z art. 626⁶ k.p.c.), z pierwszeństwem liczoną od tej chwili (art. 12 u.k.w.h.). Skutek prawny w postaci powstania hipoteki był więc następstwem złożonego zdarzenia prawnego: postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia przez obciążenie nieruchomości hipoteką przymusową zaopatrzonego we wzmiankę o wykonalności i wpisu tej hipoteki do księgi wieczystej na wniosek uprawnionego.

Hipoteka przymusowa jako środek zabezpieczenia roszczenia pieniężnego służy ułatwieniu przeprowadzenia egzekucji po uzyskaniu tytułu egzekucyjnego zasądzonego zabezpieczone roszczenie, przez przeciwdziałanie możliwym utrudnieniom w tym względzie ze strony dłużnika. Ułatwienie polega na tym, że wierzyciel po uzyskaniu tytułu egzekucyjnego zasądzonego zabezpieczone

roszczenie może w wyniku przekształcenia tego tytułu w tytuł wykonawczy przez nadanie mu klauzuli wykonalności przeciwko dłużnikowi (obowiązanemu), a w razie wcześniejszego zbycia przez dłużnika nieruchomości obciążonej hipoteką przymusową, przez nadanie klauzuli wykonalności przeciwko nabywcy nieruchomości, zaspokoić się z nieruchomości obciążonej hipoteką przymusową w postępowaniu egzekucyjnym wszczętym na podstawie tytułu wykonawczego, z pierwszeństwem, jaki ta hipoteka uzyskała, tj. wyznaczonym chwilą złożenia wniosku o jej wpis na podstawie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2013 r., III CZP 64/13).

Artykuł 754¹ k.p.c. przewiduje, że jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej albo jeżeli sąd inaczej nie postanowi, zabezpieczenie udzielone według przepisów niniejszego tytułu upada po upływie miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia uwzględniającego roszczenie, które podlegało zabezpieczeniu (§ 1). W sprawach, w których udzielono zabezpieczenia przy zastosowaniu art. 747 pkt 1 lub pkt 6, zabezpieczenie upada, jeżeli uprawniony w terminie dwóch tygodni od uprawomocnienia się orzeczenia uwzględniającego roszczenie nie wniósł o dokonanie dalszych czynności egzekucyjnych (§ 2). Na wniosek obowiązanego sąd wyda postanowienie stwierdzające upadek zabezpieczenia (§ 3).

Celem ustanowienia art. 754¹ § 1 i 2 k.p.c. było zmobilizowanie uprawnionego po uzyskaniu korzystnego rozstrzygnięcia co do zabezpieczonego roszczenia do możliwie szybkiego egzekwowania tego rozstrzygnięcia, w intencji ochrony interesów obowiązanego, aby nie pozostawał on w stanie niepewności co do swojej sytuacji prawnej związanej z zastosowanym zabezpieczeniem ponad niezbędną potrzebę (druk sejmowy nr 965, V kadencja Sejmu). W przypadku zabezpieczenia polegającego na obciążeniu nieruchomości hipoteką przymusową chodzi – zgodnie z intencją projektodawców - o zmobilizowanie uprawnionego do możliwie szybkiego wystąpienia o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności i wszczęcie na podstawie tytułu wykonawczego postępowania egzekucyjnego. Zabezpieczenia tego, jak i zabezpieczeń, o których mowa w art. 747 pkt 3-5 k.p.c., dotyczy art. 754¹ § 1 k.p.c. Zgodnie z założeniem projektodawców tego przepisu, odpowiednie czynności uprawnionego, któremu udzielono zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej, powinny być dokonane w ciągu miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia

uwzględniającego roszczenie, które podlegało zabezpieczeniu. W przeciwnym razie udzielone zabezpieczenie upadnie z upływem tego terminu.

Dominuje pogląd, że upadek zabezpieczenia następuje zgodnie z art. 754¹ k.p.c. *ex lege*. W razie ziszczenia się określonego zdarzenia ustanowione zabezpieczenie upada, czyli przestaje prawnie istnieć. W przypadku zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej oznacza to, że zabezpieczenie to upada, czyli przestaje prawnie istnieć, z upływem określonego w art. 754¹ § 1 k.p.c. terminu niezależnie od wpisu hipoteki w księdze wieczystej, tj. choćby hipoteka pozostawała nadal wpisana w księdze wieczystej. W takim razie treść księgi wieczystej w zakresie wpisu hipoteki jest niezgodna z rzeczywistym stanem prawnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2013 r., II CSK 420/12, oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2013 r., III CZP 64/13).

W razie uwzględnienia w całości roszczenia zabezpieczonego w pełnym rozmiarze hipoteką przymusową, hipoteka ta w okolicznościach wskazanych w art. 754¹ § 1 k.p.c. upada całkowicie. Konsekwentnie, w razie uwzględnienia tego roszczenia w części, należy przyjąć częściowy tylko upadek hipoteki przymusowej w okolicznościach wskazanych w art. 754¹ § 1 k.p.c. Skutek ten harmonizuje z rozwiązaniem znajdującym wyraz w art. 736 § 3 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, suma zabezpieczenia nie może być wyższa od dochodzonego roszczenia liczonego wraz z odsetkami do dnia wydania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia oraz z kosztami wykonania zabezpieczenia (co do powiązania zakresu zabezpieczenia z wysokością dochodzonego roszczenia zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2013 r., III CSK 326/12).

Skoro upadek zabezpieczenia następuje *ex lege*, to postanowienie, którego wydanie przewiduje, na wniosek obowiązanego, w razie upadku zabezpieczenia, art. 654¹ § 3 k.p.c., ma - oczywiście - charakter deklaratoryjny. Wskazuje na to już samo brzmienie tego przepisu. Jest w nim mowa o postanowieniu stwierdzającym upadek zabezpieczenia. Niemniej, jak trafnie przyjął Sąd Okręgowy, postanowienie stwierdzające upadek zabezpieczenia jest konieczne i zarazem wystarczające do dokonania w księdze wieczystej wpisu wykreślenia hipoteki przymusowej lub obniżenia jej wysokości, w razie upadku, zgodnie z art. 754¹ § 1 k.p.c., w całości lub w części, zabezpieczenia, jakie hipoteka ta stanowiła stosownie do art. 747 pkt 2

k.p.c. i art. 110 pkt 1 u.k.w.h. Według art. 626⁸ § 1 i 2 k.p.c., wpis do księgi wieczystej dokonywany jest, jeżeli co innego nie wynika z przepisu szczególnego, jedynie na wniosek i w jego granicach, a sąd rozpoznając wniosek o wpis, bada wyłącznie treść i formę wniosku, dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej. W myśl art. 31 ust. 1 u.k.w.h., wpis może być dokonany na podstawie dokumentu z podpisem notarialnie poświadczonym, jeżeli przepisy szczególne nie przewidują innej formy dokumentu. W związku z tym, że art. 754¹ § 3 k.p.c. przewiduje stwierdzenie upadku zabezpieczenia postanowieniem sądu, wydane na podstawie tego przepisu postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 10 września 2014 r., stwierdzające upadek w zakresie kwoty 212.718,01 zł zabezpieczenia udzielonego F.B. w postaci opiewającej na 325.000 zł hipoteki przymusowej było niewątpliwie właściwym dokumentem w rozumieniu art. 31 ust. 1 u.k.w.h. oraz art. 626⁸ § 2 k.p.c. do dokonania w księdze wieczystej, na jego podstawie, wnioskowanego przez E. B. wpisu (zmiany wysokości hipoteki przymusowej ustanowionej na rzecz F.B., z kwoty 325.000 zł na kwotę 112.281,99 zł).

Nie jest trafne twierdzenie skarżącego, że art. 754¹ k.p.c. i postanowienie, o którym w nim mowa w § 3, nie mogą uzasadniać dokonania wpisu obniżenia wysokości sumy hipoteki przymusowej ustanowionej jako środek zabezpieczenia dochodzonego roszczenia pieniężnego, a podstawę do takiego wpisu może stanowić tylko postanowienie o zmianie zabezpieczenia wydane zgodnie z art. 742 § 1 k.p.c. Regulacja zawarta w art. 754¹ k.p.c. i regulacja objęta art. 742 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. różnią się istotnie. Inne są przyczyny upadku zabezpieczenia przewidziane w art. 754¹ k.p.c., a inne przyczyny uregulowanej w art. 742 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. zmiany postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia. Różni się też charakter postanowienia stwierdzającego upadek zabezpieczenia (orzeczenie deklaratoryjne) od postanowienia zmieniającego prawomocne postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia (orzeczenie konstytutywne). Regulacja zawarta w art. 742 § 1 zdanie pierwsze nie wyłącza zastosowania regulacji objętej art. 754¹ k.p.c., a w świetle tej ostatniej, upadek zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej przejawia się, jak wyjaśniono, w tym, że – czego skarżący zdaje się nie dostrzegać – ustanowiona jako zabezpieczenie hipoteka przymusowa przestaje istnieć w zakresie całej sumy - w przypadku całkowitego upadku zabezpieczenia, albo w zakresie tylko części sumy

- w przypadku częściowego upadku zabezpieczenia w razie uzyskania przez uprawnionego, tak jak w niniejszej sprawie, orzeczenia zasądającego jedynie część dochodzonego roszczenia. W tym kontekście podnoszona przez skarżącego w nawiązaniu do art. 68 ust. 2 i art. 69 u.k.w.h. konieczność odróżnienia sumy hipoteki i wysokości zabezpieczonego roszczenia jest pozbawiona doniosłości i nie może mieć wpływu na ocenę zaskarżonego postanowienia z punktu widzenia prawidłowości zastosowania art. 754¹ k.p.c.

Na ocenę tę nie mogło mieć wpływu również uznanie przez Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 25 października 2016 r., SK 71/13, art. 754¹ § 1 k.p.c., w zakresie, w jakim odnosi się on do zabezpieczenia przez obciążenie nieruchomości obowiązanej hipoteką przymusową, za niezgodny z art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji.

W wyroku z dnia 25 października 2016 r., SK 71/13, Trybunał Konstytucyjny odroczył utratę mocy obowiązującej art. 754¹ § 1 k.p.c. o 18 miesięcy, licząc od dnia ogłoszenia tego wyroku w „Dzienniku Ustaw” (które nastąpiło dnia 29 grudnia 2016 r.). Wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie mógł więc oddziaływać na wyrok Sądu Okręgowego z dnia 10 września 2014 r., stwierdzający upadek zabezpieczenia w zakresie kwoty 212.718, tak, jak na to pozwalałby art. 401¹ k.p.c., gdyby skutek w postaci utraty mocy obowiązującej przez art. 754¹ § 1 k.p.c. sięgnął czasu wydania wyroku Sądu Okręgowego (co do zasięgu czasowego skutków wyroku Trybunału Konstytucyjnego zob. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 151/07, i cytowane w niej orzecznictwo).

Inną rzeczą jest, że takiej wykładni art. 754¹ § 1 k.p.c., jaką Trybunał Konstytucyjny miał na względzie, orzekając o niekonstytucyjności tego przepisu – tj. przyjmując, że z upływem terminu określonego w tym przepisie zabezpieczenie w postaci hipoteki przymusowej upada bez względu na to, czy uprawniony doprowadził w tym terminie do wszczęcia egzekucji, czy też nie – nie można oczywiście zaakceptować w świetle norm konstytucyjnych wskazanych w wyroku Trybunału. Według takiej wykładni zabezpieczenie w postaci hipoteki przymusowej nie służyłoby swemu celowi. Z punktu widzenia tego celu miałoby charakter całkowicie pozorny.

Taka wykładnia art. 754¹ § 1 k.p.c. nie jest jednak jedyną dopuszczalną. Choć można spotkać głosy w piśmiennictwie oraz orzecznictwie opowiadające się za nią, to wiele argumentów czerpanych z uznanych metod interpretacji tekstów prawnych przemawia za innym znaczeniem tego przepisu: tj. za przyjęciem, że zabezpieczenie w postaci hipoteki przymusowej upada z upływem terminu określonego w art. 754¹ § 1 k.p.c. tylko wtedy, gdy uprawniony nie doprowadził w tym terminie do wszczęcia egzekucji. Za takim znaczeniem art. 754¹ § 1 k.p.c. przemawiają: zgodność z wolą projektodawców, respektowanie celu udzielenia zabezpieczenia, kontekst (zestawienie z § 2, skoro w § 2 chodzi o dokonanie w określonym terminie „dalszych czynności egzekucyjnych”, właściwych zabezpieczeniom, których § 2 dotyczy, to również w § 1 powinno chodzić o dokonanie w określonym terminie czynności właściwych zabezpieczeniom objętych § 1), niemożność obarczenia negatywnymi skutkami upływu terminu osoby niemogącej przeciwdziałać bezskutecznemu upływowi terminu (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 410/13 i uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2017 r., III CZP 98/16), nakaz wykładni prokonstytucyjnej. Wskazane znaczenie nie nasuwa tak poważnych zarzutów natury konstytucyjnej, jak znaczenie przypisane art. 754¹ § 1 przez Trybunał Konstytucyjny. Wątpliwości natury konstytucyjnej mógłby nasuwać jedynie stosunkowo krótki (zbyt krótki) termin do doprowadzenia do wszczęcia egzekucji przez uprawnionego, któremu udzielono zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej. W konsekwencji, nawet w okresie biegu 18 miesięcznego terminu wyznaczonego w wyroku Trybunału należało dążyć w duchu wykładni prokonstytucyjnej do przyjmowania upadku zabezpieczenia jedynie wtedy, gdy uprawniony nie doprowadził w terminie określonym w art. 754¹ § 1 k.p.c., do wszczęcia egzekucji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2016 r., V CZ 86/16). Taką też wykładnię należy uznać za miarodajną przepisu art. 754¹ § 1 k.p.c. w nowym brzmieniu, które zacznie obowiązywać 1 czerwca 2017 r., zastrzegającym w miejsce terminu miesięcznego dłuższy dwumiesięczny termin.

Niezależnie jednak od wskazanych kwestii dotyczących wykładni art. 754¹ § 1 k.p.c., niewątpliwie trafnie wskazano w zaskarżonym postanowieniu, że w postępowaniu wieczystoksięgowym sąd rozpoznając wniosek o wpis wykreślenia

hipoteki lub obniżenia jej wysokości na podstawie postanowienia stwierdzającego, stosownie do art. 754¹ § 1 k.p.c., upadek w całości lub w części zabezpieczenia w postaci hipoteki przymusowej, nie jest władny dokonać merytorycznej kontroli tego postanowienia. Jeżeli podstawę wpisu stanowi orzeczenie sądu, sąd wieczystoksięgowy może i powinien zbadać jedynie, czy orzeczenie to zawiera wszystkie dane konieczne do wpisu i czy nadaje się do wpisu, niedopuszczalna jest natomiast jego kontrola merytoryczna. Kontrola merytoryczna prawomocnego orzeczenia pozostawałaby w sprzeczności z art. 365 k.p.c. (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2008 r., II CSK 115/08, i 22 stycznia 2010 r., V CSK 230/09).

Z przedstawionych przyczyn Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną uczestnika postępowania. Podstawę rozstrzygnięcia o kosztach postępowania stanowił art. 520 § 3 k.p.c. w związku z § 8 pkt 5 i § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. 2013.461).

kc

aj